

● In de Sovjettijd duldden de Russen rond het meer van Pape geen pottenkijkers. Mede daardoor én dankzij de inzet van grote grazers is het Letse reservaat een voorbeeldgebied voor de Baltische regio.

Foto's RD

Hollandse grazers houden Lets droomlandschap rond Pape open

Bestemd voor doorzetters

Afgezien van de muggen is de natuur rond Pape een goudmijn. Het Letse reservaat herbergt legio bijzondere planten en dieren. Juist omdat wilde paarden, runderen en wisenten –afkomstig uit Nederland– de vegetatie kort houden. Tijdens een bezoek lijkt de koekoek behoorlijk van slag.

Luchtbellen doen het water hoopvol rimpelen, maar de bever vertikt het om boven te komen. Zo stelt de natuur ook in Letland geduld op de proef. Vlakbij duiden verse houtspaanders op de aanwezigheid van de houtknager en de dam van stammen en takken sluit zeker alle twijfel uit.

Hier, bij het dorp Rucava, stuit de beverdam de loop van een glasheldere beek en vormt zo een natuurlijke vijver. „In de plas huist nu ook een otter”, zegt Ruta Graudua, eigenaar van het aangrenzende landbouwperceel. Gebukt loopt ze langs de oever in de hoop keutels te vinden én te kunnen bewijzen dat de viseter eveneens graag rivierkreeftjes oppeuzelt. Letland telt zo’n 5000 van deze beweeglijke beesten, waarvan er sinds 2002 enkele in Friesland en Overijssel baantjes mogen trekken. Zolang ze niet onder een auto terecht komen...

De 26-jarige boerin heeft geen bemoeienis met deze herintroductie in Nederland, maar werkt wel mee aan een ander project. In een weiland achter haar boerderijtje probeert de natuurorganisatie Ark een ijzersterk rund te fokken dat het hele jaar op eigen houtje in de Letse wildernis kan overleven. Zonder stal, krachtvoer of wormenkuurtje. Zeventien ruige koppen lijken zich verbaasd af te vragen of dat zo bijzonder is.

De schuwe kudde is een bonte mix van inheems Lets bruinvee, Schotse Hooglanders, Hongaarse steppesrunderen en hekrunderen. De eerste kruisingen blijken goed opgewassen te zijn tegen de grillen van het Letse klimaat. „Bij 30 graden vorst geven ze geen krimp”, zegt Jan van der Veen, coördinator van het fokprogramma.

Zijn ideaalbeeld is een rund met een schoufthoogte van anderhalve meter dat in barre win-

ters een isolerende wollaag met vingerlange dekharen vormt. Forse horens zijn niet overbodig, want geregeld liggen er wolven en lynxen op loer. Van der Veen heeft schik als de wijfjes in een reflex van saamhorigheid de kalpjes insluiten; de bezoekers komen te dicht in de buurt. „Zo’n haag is van levensbelang, want de kleintjes vormen een gemakkelijke prooi. Zelfs voor zeearenden.”

Smaakmakers

In het verderop gelegen Natuurpark Pape schieten halfwilde soortgenoten alert het hoge struweel in. In de Sovjettijd duldden de Russen in dit gebied geen pottenkijkers. Het niemandsland, pal aan de Baltische Zee, was een militaire zone en afgeschermd door manshoge rollen prikkeldraad. Daardoor kon de natuur ongestoord haar gang gaan en ontstond een reservaat waar doorzetters nu natte voeten, schrammen en wolken bloedorstige muggen voor lief nemen. Of niet genoeg krijgen van de koekoek, die hen de ganse dag achtervolgt en zijn roep herhaalt.

Achter de stuifduinen rimpelt een lagunemeer en op de zompige oevers gloeit het riet in de zon. Vanuit deze golvende oase krast de grote karekiet en blaft een woudaapje. Twee ooievaars vliegen op. „Kuddevolgers”, zegt Van der Veen, staand te midden van een veldboekje gele lissen en zilverwit wollegras. „Ze pikken achter de runderen verstoorde diertjes op.” In dienst van Ark begeleidt hij de begrazing in een achttal Letse natuurgebieden. „Pape was ons eerste veldproject. In 1999 zijn hier 18 koniks uit de Millingerwaard en de Beuninge Uiterwaarden losgelaten. Nu zijn het er 33.”

Waar de ruim vijftig runderen als eerste de ruigte openbreken, volgen de muistgrize nazaten van de tarpan, het inmiddels uitgestorven Europese wilde paard. Alle viervoeters bevorderen volgens de begrazingsexpert ook de variatie in de vegetatie. „Daarvan profiteren allerlei planten en

dieren die in Nederland al lang verdwenen zijn. Qua soortenrijkdom is Pape veel rijker dan de Oostvaardersplassen. Het is een voorbeeldgebied voor de Baltische regio.”

Hij is blij met de bijna 1 miljoen euro die de Postcode Loterij doneerde; daardoor kan Ark in ieder geval tot 2010 werken aan een verdere ontwikkeling van het Letse platteland. De grote plantenetters brengen Pape namelijk nog op een andere manier profijt. „Ze trekken duizenden bezoekers per jaar, waardoor de plaatselijke bevolking een nieuwe bron van inkomsten heeft. Vooral koniks zijn smaakmakers.”

Bosbizons

Van der Veen, getrouwd met een Letse en in Rucava aardig ingeburgerd, kent het gebied op zijn duimpje. De voettocht van enkele kilometers gaat door beekdalen, broekbossen en hooilanden, en zeker niet over gebaande paden. Of het de gewoonte zaak van de wereld is, banjert hij dwars door warrige struiken, maar daardoor brengt hij zijn gasten wel in contact met bijzondere bloempjes en beestjes. Hier fladderen bosbeekjuffers, daar staan adderwortels in bloei, groeien wateraardbeities of knikkend nagel-

kruid, een plantje dat in zijn vaderland nog maar op vier plekken voorkomt. „Kroe-kroe”, klinkt het boven zijn hoofd. „Kraanvogels. Die zijn hier dankzij de bevers enorm toegenomen.”

De avond begint de dag al aardig op te zuigen, maar na een hoempende roerdomp heeft Van der Veen nog een verrassing in petto: wisenten. „Vijfennegentig procent kans dat je ze niet ziet”, zegt hij, om teleurstelling te voorkomen. De kolossen, afkomstig uit Natuurpark Lelystad, zijn sinds 2003 in Letland en laten zich niet gemakkelijk observeren. Aanvankelijk liepen er vijf, tot het moment dat de grootste stier een wat al te brutaal mannetje op de horens nam. De dieren zouden in april gezelschap krijgen van elf Nederlandse soortgenoten, ware het niet dat het transport vanwege een verkeerde verdovingscocktail werd afgeblazen. Over enkele maanden volgt een nieuwe verhuispoging.

Sneller dan verwacht heeft de veldkijker vier silhouetten in het vizier. Hoge ruggen steken boven de opkomende nevel uit en schuiven langzaam naar voren. Drie kwartier later staren bebaarde koppen de vreemdelingen zwijgend aan. Geen flauw benul hebbend van de opwindende hun komst. Even geruisloos verdwijnen de bosbisons in het duister. Niks geen woeste tafelen. Alleen een Noordse nachtegaal verbreekt de stilte. De muggen beginnen nog uitbundiger te dansen.

Vanaf het bezoekerscentrum van het Wereld Natuur Fonds in Pape starten diverse wandelroutes, waarvan de langste 26 kilometer is. Toegangspreis: volwassenen 0,50 Lat (0,70 euro), kinderen half geld. Informatie over Ark: www.arknatuuronwetgeving.nl. Een uitgaande versie van deze reportage is te vinden op www.refdag.nl.

Willem H. Smith

● Koniks en runderen.

Leeg en verlaten

Letland, twee keer zo groot als België, is leeg. Er wonen 2,3 miljoen mensen, van wie een derde in de hoofdstad Riga. In augustus is het vijftien jaar geleden dat de Letten de deur naar Rusland op slot deden. Het roer ging radicaal om, maar ondertussen raakt het platteland steeds leger. Het gemiddelde maandloon daar is 150 euro, wat vooral jongeren ertoe beweegt om te vertrekken: naar de stad of over de grens. Voor de achterblijvers is het leven hard. Een moestuintje, enkele kippen en konijnen, een koe of een varken voorzien in hun dagelijkse behoeften. Werkloosheid en drankzucht houden velen in een wurrgreep. Behalve armoede is de beklemmende

sfeer uit de Sovjettijd nog tastbaar. De kolchozen, kolossale Russische staatsboerderijen, zijn ontmanteld. Overal staan de hoeven, stallen en opslagplaatsen langzaam te vervallen. En de uitgestrekte landerijen liggen er verlaten bij. Te koop, tegen elk aannemelijk bod.

● Leegstand.

Kuddefonds

De Nederlandse natuurorganisatie Ark bracht in 1999 de eerste koniks naar Letland. „De verwilderde paarden worden met succes als grazers tegen de verbossing ingezet”, zegt directeur Twan Teunissen. Europa’s armste lidstaat mag dan qua flora en fauna een topbestemming zijn, toch valt er nog veel te winnen op het gebied van natuurbescherming. „Na de val van het communisme raakten duizenden hectaren landbouwgrond buiten gebruik. Gevolg is dat grote delen van het halfoopen platteland overwoekerd raken met struiken en bomen. Door die verbossing verdwijnen allerlei soorten planten en dieren.” Het Letse Wereld Natuur Fonds riep de hulp van Ark in om dit

proces te keren. „Natuurlijke begrazing in combinatie met ecotourisme is ons visitekaartje. In de achttien jaar van ons bestaan bouwden we met name in Nederland op dat terrein veel kennis en ervaring op. De Gelderse Poort, waar onze ideeën als eerste gestalte kregen, is nu een voorbeeld voor plattelandsontwikkeling in Europa.”

De natuurorganisatie zette in de Oostzeestaat diverse voorbeeldprojecten in gang. Met een kuddefonds. „Lokale partners krijgen van ons geen zak geld, maar grazers. Na enkele jaren ontvangt Ark een deel van de inmiddels gegroeide kudde terug. Dit vee zetten we weer elders in”, aldus Teunissen.

Leskisten

De Russen dokten voorheen hun onderzoeërs in Liepaja, dat zich qua grootte met Leeuwarden kan meten. De zon schijnt vandaag aan een wolkenloze lucht zonder heigheid, waardoor de skyline van de Letse havenstad goed uit de verf komt: eentonige flatgebouwen en walmende ertsmelterijen.

Tussen deze treurigheid en een uitkijktoren in Vitinu Plavas schittert een meer, dat tegen het open parkachtige landschap kabbelt. Net de Oostvaardersplassen, maar dan tien keer rijker. Het natuurgebied was in de communistische tijd op papier al beschermd, maar in de praktijk gebeurde er niets. Het gevolg: de boel groeide dicht met boschages en een verstikkend grastapijt.

Natuurorganisatie Ark ging er in 2002 aan de slag met koniks en

● Veldles.

● Liepaja.

runderen en dus liggen er nu paardenvijgen en koeienvlaaien. De dieren snoeien de struiken en happen plukken uit de vervulte vegetatiedeken. Zo komt de overwoekerde rijkdom weer tevoorschijn. Zoals de primula farinosa, ook voor Letland een bijzonder plantje. Bevertjes blijken hier geen beesten, maar een fragiel grasje dat bij het minste zuchtje wind gaat trillen. Groot geaderde witjes en pimpernelblauwtjes laten zich bijna vangen.

Indra Mokarenko houdt haar leerlingen echter leuk bij de les, mede dankzij de door Ark gesponsorde veldkisten. Voor Letse begrippen is deze buitenschoolse activiteit nieuw. De onderwijzers vindt het dé manier om deze wildernis onder de rook van Liepaja te leren kennen of ontdekken. Inclusief zeearenden!

Eland en wielewaal

Grazers van natuurorganisatie Ark gaan vanaf volgend jaar de elanden in de vallei van de Sventaja assisteren. Het riviertje bakent grillig de grens met Litouwen af, want beverdammen doen haar in allerlei bochten wringen. Ook stuwen ze het water zo op dat een oibos hier en daar natte voeten krijgt. Gevolg is dat bomen verdrinken en de witrugspecht naar hartelust op dode stammen kan hameren. Otters laten in de modder pootafdrukken achter en ijsvogels graven in de steile overvanden nestgangen. Tijdens een expeditie door deze jungle ontsnappen rondspringende gevangeniswantsen in hun zwartrode streepentenue niet aan de aandacht. Tuinliefhebbers in het gezelschap zien het beruchte zevenblad liever hier bloeien dan bij

hen thuis en de lelietjes van dalen verspreiden de o zo bekende dalen-zeepjesgeur. Krassende raven brengen Elia bij de beek Krith in gedachten, al is hun snavel leeg. Een grauwe klauwier komt in de kijker. En wat heeft die buidelmees boven de bosardaarbeities te zoeken? „Fuudidelioo”, jodelt de wielewaal. Die speelt verstoppertje.

● Grillige grens. Foto ARK, Twan Teunissen

● Wisent.